

LA BANCA CATALANA: DE LA FEBRE D'OR A LA CRISI, 1866-1914

Joan Ramon Rosés

Ara fa cent anys, la banca catalana va iniciar la crisi que la portaria a perdre la seva primacia dins del sistema bancari espanyol. Una primacia iniciada a mitjan segle XIX gràcies a la supremacia organitzativa i de capital de les seves entitats bancàries i a la importància financera de Barcelona. Les característiques de la seva modernització, les distintes crisis borsàries i les relacions amb el món industrial van ser alguns factors que poden explicar la pèrdua de la seva hegemonia i la seva evolució posterior.

Dir ara, en l'últim decenni del segle xx, que la banca catalana no és l'hegemònica dins del sistema bancari espanyol és una futilesa. La gran majoria de bancs catalans són simples firmes dependents d'entitats forànies, comunament, dels grans bancs estatals que tenen la seva seu a Madrid o a Bilbao. Precisament ara fa cent anys, la banca catalana va començar la seva caiguda, perdent la primacia que havia gaudit dins del sistema bancari espanyol. Aquesta primacia s'arrelava en dos fets: per un cantó, en la irrefutable supremacia organitzativa i de capital de les seves entitats bancàries i, per l'altre, en la importància de la plaça financera de Barcelona, de bon tros la més desenvolupada i estructurada de l'Estat espanyol. La desaparició dels bancs catalans i la seva substitució per entitats no catalanes és una història que resta encara per explicar.

HISTORIOGRAFIA DE LA BANCA CATALANA

La banca és un dels sectors de l'economia catalana del segle XIX que

ha merescut menys atencions per part dels historiadors. A casa nostra, la indústria ha estat el sector més estudiat i investigat.

La preocupació per la banca s'arrela en el mateix segle XIX; alguns dels polítics catalans més importants en van tenir cura en els seus discursos i escrits —Pere Coromines, Manuel Girona, Josep Güell i Ferrer, Manuel Duran i Bas i, en el segle XX, Francesc Cambó. La defensa de la necessitat d'una banca catalana que aquests polítics propugnaven es fonamentava més en raons sentimentals i nacionalistes que en raons de caire econòmic. La primera obra seriosa sobre la banca catalana i la seva crisi és resultat de la preocupació de Guillem Graell i la Societat d'Estudis Econòmics, que el 1907 van convocar un seminari dedicat a estudiar la necessitat que existís una banca catalana i les causes del fracàs de l'existent.¹ En aquest seminari, hi van participar els més importants economistes catalans de l'època: el mateix Guillem Graell, Aureli Ras, Nualart, Massó, etc., que van tractar d'oferir la seva visió particular. Els estudiosos no es van posar d'acord sobre les causes de la crisi

però van oferir un bon ventall d'opinions.

El 1933, de nou dos economistes, Ll. Beltran i J. Sardà, van tractar d'analitzar els problemes de la banca catalana.² Les aportacions d'aquest llibre són força importants, entre elles, per exemple, el descobriment de la crisi del 1866. Durant anys, s'ha anat repetint el que van dir aquests autors. Per exemple, el mateix Vicens Vives, no va fer més que repetir les seves paraules.

En la immediata postguerra, la qüestió bancària va ser recuperada per J.M. Tallada en una obra, ara molt oblidada, que conté importants aportacions sobre qüestions com la classificació del sistema bancari català i la contextualització del paper dels comerciants-banquers.³ També P. Voltes Bou va realitzar una important anàlisi, tant de la banca com de les caixes d'estalvi, en una línia positivista.⁴ La renovació historiogràfica sobre el tema es produí al final dels anys seixanta i el principi dels setanta gràcies a l'obra de N. Sánchez-Albornoz, P. Tedde de Lorca, G. Tortella Casares i R. Anes; les seves aportacions sobre la crisi del 1866,

Edifici del Banc de Barcelona.

el Banc d'Espanya i la banca espanyola i catalana durant la Restauració encara contenen informacions molt útils i constitueixen obres d'ineludible consulta per als estudiosos del tema.⁵ Tanmateix, l'obra col·lectiva sobre la banca a la Restauració va cometre l'error d'identificar comportament de la banca organitzada en forma de societat anònima i comportament del sector bancari.

A Catalunya, F. Cabana va continuar amb l'estudi de la banca i es va convertir en el nostre principal

especialista.⁶ J. Maluquer també va fer la seva aportació, el 1978, sintetitzant els coneixements de què es disposava fins a aquell moment.⁷ No va ser fins als anys vuitanta quan va néixer una nova preocupació per la banca: J. Nadal i C. Sudrià van publicar el llibre sobre la Caixa de Pensions,⁸ la millor monografia que existeix sobre una entitat financera catalana, i X. Tafunell⁹ —recuperant una tradició abandonada d'ençà que J. Fontana¹⁰ va fer l'obra pionera sobre el tema— va estudiar l'evolució de

la borsa. En altres treballs, X. Tafunell, C. Sudrià i A. Carreras van analitzar les relacions entre la banca i el finançament industrial,¹¹ identificant capteniment del sector i capteniment de les societats anònimes.

A mitjan anys vuitanta, a Madrid, es va produir una renovació completa de la visió de la banca i del sistema financer. L'aparició de l'obra sobre la modernització econòmica d'Espanya, i especialment el capítol de P. Martín Aceña dedicat a la modernització del sistema fi-

nancer, es pot considerar com el primer intent seriós d'oferir una interpretació global de tot el procés i de crear un marc d'explicació del paper de la banca dins de l'economia.¹² Més tard, els estudis de J.R. García López han eliminat el mite d'una banca dominada per les societats anònimes i han posat en relleu el paper dels comerciants-banquers dins l'economia del segle XIX.¹³

L'ESTRUCTURA DEL SISTEMA

La banca catalana, en l'època que estudiem, no constituïa un tot homogeni, i, com en l'actualitat, hi convivien diferents tipus d'entitats, cadascuna de les quals tenia la seva particular vocació per un tipus de mercat i clientela. La clarificació de les formes que adoptà la banca catalana durant aquest moment és el pas previ per poder entendre la seva evolució. Durant el segle XIX, resulta difícil distingir les empreses financeres de les empreses bancàries perquè en general totes, o quasi totes, les empreses del sector financer realitzaven tasques que ara considerem bancàries.

El grup més tradicional, per la seva història que no per la seva actitud, estava format pels anomenats comerciants-banquers o cases de banca. Aquest grup, el més nombrós, s'havia especialitzat en els petits negocis amb el sector privat, i per això es dedicava als comptes corrents, als petits crèdits i, sobretot, al descompte i la negociació d'efectes bancaris (lletres i pagars). Per mantenir el seu negoci, els comerciants-banquers s'aprofitaven dels seus contactes personals, i per realitzar les operacions confiaven en les coneixences i la seva garantia personal.¹⁴ A diferència de les societats de crèdit, les cases de banca eren el resultat lògic del desenvolupament de les activitats que havien anat realitzant, des de feia molt temps, les grans cases de comerç. Aquestes eren el vincle essencial i necessari per mantenir obertes les relacions entre els productors i els distribuïdors llunyans, ja que les seves xar-

xes de coneixences permetien les comandes i les compres a crèdit. A causa d'això, eren elles mateixes les que finançaven el crèdit necessari per mantenir obertes les vies de comerç. En molts casos, l'activitat bancària va eclipsar el comerç de mercaderies i es va constituir en el *leitmotiv* de la seva existència. Amb el temps, i amb l'auge dels negocis, aquestes cases de banca van anar-se transformant fins a constituir, fins i tot, poderoses societats comanditàries.¹⁵ Aquests comerciants-banquers s'havien adaptat a les necessitats del comerç i la indústria catalana i van encarregar-se de facilitar el finançament i la monetarització del capital circulant de les empreses per mitjà del descompte dels seus efectes mercantils. Constituïen, doncs, la pedra sobre la qual s'aguantava tota l'estructura del comerç català.

En segon lloc, en observar la banca d'aquest període, trobem les societats organitzades com a societats anònimes. Estaven especialitzades en les grans inversions, eren una novetat, i en certa manera constituïen una modernització força important de les estructures del sistema financer, deguda al fort desenvolupament de les estructures econòmiques. El seu camp d'inversió fou el sector de les obres públiques, sobretot la xarxa ferroviària, el deute públic i la mineria. S'assemblaven molt als bancs actuals, encara que el control a què es trobaven sotmesos per les autoritats econòmiques era molt minso. En alguns moments, van aconseguir acumular grans quantitats de capital amb el recurs a colpidores especulacions borsàries. Les entitats d'aquest tipus que van constituir-se a Catalunya van fer fallida repetidament (per exemple el 1866, el 1883, etc.) i per això es pot dir que foren un fracàs. Com ja hem dit, fins ara tots els historiadors que s'han ocupat d'estudiar la banca catalana han tingut la tendència a considerar-les com les entitats més representatives del sector i a ultrapassar el seu capteniment a tota la banca en general. Tanmateix, aquesta creença distorsiona la realitat, perquè, entre els bancs més importants, n'hi havia

molts que no eren societats anònimes.¹⁶

Els bancs d'emissió són una variant de les societats anònimes. Fins al 1874, el sistema d'emissió va ser plural i a Catalunya van existir fins a tres bancs emissors de bitllets de curs legal. El més important va ser el Banco de Barcelona, que després de la pèrdua del privilegi va transformar-se i va continuar actuant com a banc de descompte tot convertint-se en l'única societat anònima que se dedicava a les mateixes tasques que els comerciants-banquers. Aquesta entitat gaudí de la primacia dins els bancs catalans fins al segle XX. La presència del Banco de España a Catalunya es remunta al 1874, quan José Echegaray, ministre d'Hisenda, decidí realitzar un canvi essencial en el sistema bancari: eliminar de cop la pluralitat d'emissió de bitllets i concedir al Banco de España el privilegi d'emissió en exclusiva.¹⁷ Segons els propis redactors del decret, es perseguïen dues finalitats: socórrer les arques del tresor nacional i facilitar el desenvolupament de les activitats mercantils a tot l'Estat espanyol. La influència de la mesura damunt el sector bancari català fou immediata: els tres bancs d'emissió existents a Catalunya havien de deixar d'emetre bitllets i s'havien de transformar, si volien continuar existint, en societats bancàries comunes. Poc després, el Banco de España instal·lava la seva sucursal a Barcelona i començava a desenvolupar les seves activitats entrant en competència directa amb la banca de la plaça. En poc temps es convertí en l'entitat bancària de Catalunya més important per dues raons: perquè comptava amb el patrocini de l'Estat i perquè disposava de sucursals repartides per tota la península que permetien, d'una banda, reunir importants capitals —tenint, per tant, més capacitat de crèdit que cap altre banc— i, de l'altra, poder fer de mitjancer bancari amb totes les places de l'Estat amb preus i costos menors. La potència del Banco de España a Barcelona fou el primer símptoma important de la feblesa de la banca autòctona, encara que els bancs catalans van conservar, de moment,

Pati d'operacions de la Banca Armís-Garí (1913), que es troba al carrer Nou de Sant Francesc.

la seva primacia a España.¹⁸ De tota manera, no es pot considerar, com fa algun autor, que la presència del Banco de España a Catalunya suposés l'inici de la història contemporània de la banca catalana, perquè aquesta començà amb el procés de modernització del sector, que data dels anys cinquanta i que no acaba fins a la I Guerra Mundial.¹⁹

En tercer lloc, dins del sistema bancari hi havia les caixes d'estalvi. A mitjan segle XIX, l'arribada de noves idees filantròpiques i polítiques provocà la difusió de la idea de la necessitat d'institucions per canalitzar l'estalvi popular i crear organitzacions benèfiques laïques. D'aquí van néixer les primeres caixes d'estalvi que no es van començar a consolidar fins a la llei de 1880 i la difusió de les assegurances obreres.²⁰ Aquestes caixes van reunir, en la majoria dels casos, dues funcions: recollir l'estalvi popular i actuar com a mont de pietat.

Dins del sector bancari, a més de les entitats bancàries, també hi actuaven prestadors particulars, de manera permanent o esporàdica, que oferien crèdits a la gent per mitjà, principalment, de deutoris. Aquesta presència de particulars en el negoci bancari es va fer menys important a mesura que avançà la modernització del sector bancari durant la segona meitat del segle XIX.

Els quatre grups, que s'han anat mencionant, tenien quatre mercats molt diferenciats: el primer, el dels comerciants-banquers, en els comptes corrents, en el petit crèdit i en el moviment comercial (descompte de lletres); el segon, el dels grans bancs, que es dedicava als grans negocis; el tercer, les caixes d'estalvi, en les classes més populars; i el quart, els préstecs. Les quatre actuacions eren complementàries, fet que contrasta amb l'estructura de la banca basca, on els bancs realitzaven tots els tipus d'operacions.

LA MODERNITZACIÓ DEL SISTEMA BANCARI

A la segona meitat del segle XIX, l'estructura del sector bancari era dual: hi convivien, com hem vist en l'apartat anterior, entitats amb estructura moderna i entitats amb estructures tradicionals.

Però què s'entén per modernització? La modernització es pot definir com un llarg procés que s'inicià en l'Edat Moderna i que va conduir a transformacions profundes en les estructures econòmiques i, de retruc, socials, les quals van suposar una redistribució completa dels factors productius fins a adoptar formes molt semblants a les actuals. La industrialització i la consolidació del capitalisme només són parts d'aquest procés que a Espanya es completà en els anys trenta del segle XX. Tanmateix, Sánchez-Albornoz²¹ opina que, si bé és indubtable que durant el segle XIX es produí un important creixement econòmic, aquest no va anar acom-

A dalt, anunci d'una de les entitats bancàries familiars de la Barcelona del principi de segle. A baix, retrat de Francesc Cambó, polític singular que va mostrar sempre un viu interès pel tema de la banca catalana.

panyat de la modernització de les estructures.

En el sistema financer, la modernització, segons P. Martín Aceña,²² es concretà en una sèrie de canvis en els indicatius econòmics: major especialització i desenvolupament d'estructures més grans en el sector, augment d'importància dels recursos aliens enfront dels capitals propis, creixement dels dipòsits bancaris en termes absoluts i en relació a la renda nacional, augment dels dipòsits a termini per sobre dels comptes corrents i reducció del coeficient de caixa. De tota manera, per a aquest autor, el signe més clar de la modernització del sistema financer és l'augment dels nivells d'intermediació bancària en l'economia nacional.

En el cas de la banca catalana, el procés de modernització es desenvolupà en tres onades cícliques marcades per tres crisis financeres. La primera començà l'any 1844 amb la fundació del Banc de Barcelona i acabà amb la crisi de l'any 1866. Va ser la primera vegada que la burgesia barcelonina va escometre la construcció d'un sistema bancari de gran volada. Abans de poder aprofitar les reformes legislatives de caire liberal, es va començar a construir una nova estructura bancària basada en grans «societats de crèdit» que van dipositar les seves esperances de creixement en fortes inversions en infraestructures, sobretot en les línies ferroviàries i en la recerca de carbó i ferro en terres catalanes. El desenvolupament d'aquests projectes financers estaven directament relacionats amb l'acumulació que havia produït la industrialització i les necessitats que se'n derivaven. La burgesia catalana va endegar aquest primer projecte de modernització de l'estructura bancària amb dues finalitats: en primer lloc, construir una estructura financera estable i moderna, i, en segon lloc, a través d'aquesta, desenvolupar l'estructura del mercat espanyol, és a dir, agilitar el procés de modernització d'Espanya. Les inversions dels nous bancs no s'encaminaren directament envers la indústria, perquè aquesta no necessitava, relativament, de grans capitals, que els podia aconseguir,

a més bon preu, mitjançant la integració de nous socis comanditaris, sinó que es van adreçar a la construcció de les infraestructures necessàries per continuar amb la modernització i el desenvolupament de l'economia catalana. La resta de les entitats bancàries, les tradicionals, també van patir grans canvis derivats de l'eixamplament del mercat, de cara a una major especialització —moltes cases de comerç s'especialitzaren, exclusivament, en negocis de banca—, i a un augment del capital invertit en el negoci bancari. En general, tot el sector financer català es va transformar i adquirí major importància dins l'economia catalana, perquè va augmentar a la vegada el propi capital bancari i el nivell de participació de les estructures bancàries en el mercat. De tota manera, el creixement de les noves entitats bancàries va ser poc acurat perquè els camps d'inversió que van escollir no van donar els resultats esperats. El desenvolupament de la xarxa de ferrocarrils va ser un autèntic fracàs per al sector bancari, i les troballes de minerals en terres catalanes van ser molt minses. Les noves entitats depenien de la borsa per aconseguir el seu capital i van permetre que continués una especulació absurda amb títols sense futur mentre l'economia catalana començava a patir l'escassetat monetària derivada de la crisi industrial i agrícola. El 1866, l'arribada de les notícies de la crisi financera de la ciutat de Londres juntament amb les males expectatives d'inversió a casa nostra van produir una onada de pànic que de la borsa es va transmetre directament a les fines-tretes de les noves entitats. El públic, esbojarrat, va enretirar els seus diners de tots els bancs que no li mereixien confiança i va produir, amb això, l'esfondrament de gran part del nou sistema que s'havia edificat durant els anys anteriors. En canvi, les societats tradicionals, encara que patiren la crisi, van sobreviure perquè els propietaris van respondre amb les seves fortunes personals dels diners dels comptecorrentistes. Els resultats de la crisi en l'estructura bancària són molt importants i no es

circumscriuen al terreny estrictament econòmic, sinó que les seves conseqüències arribaren a influir decisivament en la psicologia del burgès, tal com ha assenyalat Pere Pascual. El fracàs d'aquest gran projecte faria que la burgesia financera i industrial catalana ja no recuperés l'impuls innovador que havia tingut en el període que va del 1833 al 1866.²³

La segona onada de la modernització es desenvolupà durant el període que s'anomena la «Febre d'Or». Entre una onada i l'altra, les entitats tradicionals recuperaren el protagonisme en el trenar de la banca, i, amb la seva actuació, van mantenir vives les vies de finançament del comerç català gràcies a la confiança personal que oferien i el coneixement del mercat que tenien. D'altra banda, en els anys de la Febre d'Or es va reprendre la construcció de noves entitats anònimes i el transvassament de capitals cap a aquest sector, mentre la banca tradicional preferí mantenir-se aliena a aquesta especulació. Els paral·lelismes que presentà el capteniment del sector amb el període 1844-1866 són força evidents; després d'uns anys de forta crisi industrial, les inversions privades es van situar en la banca, que desenvolupà noves grans societats que depenien de la borsa de Barcelona; aquesta tendència inversora provocà un augment espectacular de les cotitzacions. A més, també es crearen nombroses societats anònimes que la majoria de vegades no van arribar a tenir un any de vida. Els beneficis d'aquestes societats se sostenien més en l'especulació de les seves pròpies emissions d'obligacions i accions que en l'evolució del propi negoci. El sector bancari no va quedar al marge d'aquesta especulació; entre 1881 i 1882 es van crear a Catalunya vint-i-vuit bancs nous, tretze el primer any i quinze el segon,²⁴ que en la majoria dels casos no van sobreviure per veure arribar els anys noranta. Aquests bancs finançaven l'especulació concedint préstecs contra les seves pròpies emissions d'accions. A aquesta actitud de la nova banca, se li afegí l'actuació del Banco de España, facilitant crèdits sense taxa ni límit als inversors borsaris.

Una nova crisi a l'estranger, en aquest cas a França, provocà l'esfondrament de la borsa i de les entitats noves, fenomen que donà lloc a una nova concentració del negoci en mans de les societats tradicionals. D'aquesta crisi, la banca catalana ja no se'n recuperaria. Aquesta segona fase de la modernització, la més curta i la més negativa, és més difícil d'explicar que l'anterior perquè no va néixer d'un projecte clar dels burgesos catalans. Sembla que, en la «Febre», hi pesaren més qüestions subjectives i la presència de capitals desitjosos d'obtenir ràpids beneficis que un projecte coherent de desenvolupament del sector bancari.

La tercera onada es desenvolupà des del 1898 fins al 1914. La crisi del 1890 donà el cop definitiu a la banca catalana. Les poques entitats que havien superat les crisis anteriors van tonar a patir-ne una altra, fenomen que manifestà la feblesa de la borsa de Barcelona, que de nou s'esfondrà, i de les estructures del sector bancari. A partir d'aquesta crisi, les societats bancàries catalanes van preferir tenir alts nivells de capital en reserva per evitar possibles crisis. En conseqüència, la banca catalana adoptà una actitud passiva i contrària a la modernització. Un signe d'aquest aturament és que la banca catalana no va saber aprofitar al final de segle l'arribada del capital americà per la pèrdua de les colònies, que en canvi va ser aprofitada per la resta de la banca espanyola per a la seva modernització. En aquesta tercera fase, van seguir creixent els nivells d'intermediació i d'especialització bancària, però principalment en mans de societats no catalanes. El tren de la modernització bancària ja no s'aturarà, mentre que la banca catalana va seguir perdent posicions enfront de la de la resta d'Espanya. Els bancs catalans no estaven preparats per facilitar els crèdits que, en aquest moment, les noves indústries requerien i que obtenien dels bancs no catalans i del Banco de España.

EL PAPER DE LA BANCA DINS L'ECONOMIA CATALANA

A causa del seu propi fracàs, s'ha tendit a menysprear la banca catalana del segle XIX i a donar-li un paper secundari en la vida i en el desenvolupament econòmic del país.²⁵ És ben cert que la banca no va tenir res a veure amb el finançament del capital fix de la indústria catalana i, per tant, en la constitució de noves indústries, capteniment que comparteix, per exemple, amb la banca francesa, que va ser tan sols una banca de dipòsits. Les raons d'aquest fet varien segons l'època: durant la primera onada de la modernització bancària, la indústria catalana era principalment tèxtil i necessitava relativament de poc capital per néixer, i, aquest capital, el podia obtenir a preu més baix i amb millors garanties a través de les participacions comanditàries. Per això, els industrials van prescindir de la banca. Durant la segona onada de la modernització, la banca «nova» no va tenir temps d'organitzar-se i la banca «vella» va preferir mantenir alts percentatges de capital en caixa per prevenir les crisis i, per tant, no va facilitar grans crèdits. Tanmateix, tampoc no és tan clar que els industrials li haguessin requerit crèdits per a noves indústries. En la tercera fase, amb una indústria més desenvolupada que requeria de majors capitals per constituir-se, es van concedir crèdits per a la nova indústria, però per part dels bancs no catalans i del Banco de España.

Certament la banca catalana no va facilitar el capital fix a la indústria; en canvi, el sector bancari tradicional va acomplir un paper força important en finançar el capital circulant de la indústria, almenys fins als anys noranta del segle XIX. Els comerciants-banquers i les cases de banca es caracteritzaven pel seu dinamisme i coneixement del mercat. Sense els comerciants-banquers, el comerç a Catalunya no s'hauria pogut desenvolupar com ho va fer, perquè ells facilitaven els mitjans per al crèdit comercial; d'altra banda, sense ells la indústria no hagués pogut ni co-

mercialitzar els seus productes ni proveir-se de primeres matèries, combustibles i maquinària. Durant gran part del segle XIX, la indústria catalana, per continuar creixent, necessitava que li financessin el capital circulant, que podia suposar parts molt importants dels seus recursos. Aquesta necessitat de finançament s'accentuava per la feblesa del mercat espanyol que exigia llargs terminis de pagament. Els contactes amb els comerciants-banquers permetien que els productes catalans poguessin arribar a tot el mercat nacional, perquè posaven en contacte els venedors amb els possibles compradors al mateix temps que oferien les possibilitats d'ajornar el pagament dels productes. La seva xarxa de contactes es va constituir, de fet, en el vèrtex de la difusió de la producció catalana. El comerciant-banquer intervenia en dues fases del procés productiu: al principi del procés, facilitant als comerciants de primeres matèries la possibilitat de comprar-les i d'ajornar el seu pagament als industrials, i al final, quan facilitava els capitals i els mitjans perquè aquests poguessin vendre els productes de la indústria catalana en mercats plens de dificultats. Sense la possibilitat d'obtenir primeres matèries o de vendre els productes en aquestes condicions, la indústria catalana no s'hagués pogut desenvolupar malgrat que recorregués a l'autofinançament.

Resumint, a la llum de les noves aportacions, els estudis sobre la banca a Catalunya han de canviar d'orientació. En primer lloc, s'ha d'oferir una interpretació més global que tingui en compte que el sector bancari no és un sector aïllat, sinó que es troba directament relacionat amb tota l'economia catalana i que el seu procés de modernització es troba inclòs en els paràmetres d'aquesta; en segon lloc, cal trencar amb vells prejudicis i suposicions posant als comerciants-banquers en el lloc que es mereixen dins del sistema bancari; i, en tercer lloc, cal estudiar l'estructura interna del funcionament del sector i l'origen del capital financer, en general, i del bancari, en particular. ◀

NOTES

1. Guillem Graell (dir.), *Informació pública sobre la necessitat de crear una Banca Catalana*, Barcelona, 1908.

2. J. Sardà i Ll. Beltran, *Els problemes de la banca catalana*, Barcelona, 1933.

3. Tallada Paulí, *Historia de las finanzas españolas en el siglo XIX*, Madrid, 1946.

4. P. Voltes, *La banca barcelonesa de 1844 a 1920*, Barcelona, 1963; i *Las Cajas de Ahorro barcelonesas*, Barcelona, 1965.

5. Nicolás Sánchez-Albornoz, *España hace un siglo: una economía dual*, Madrid, 1977. G. Tortella (dir.), *La Banca española en la Restauración*, Madrid, 1974. G. Tortella, *Los orígenes del capitalismo en España*, Madrid, 1973.

6. De la nombrosa bibliografia de F. Cabana, hom destacaria *Bancs i banquers a Catalunya*, Barcelona, 1972; i *Història del Banc de Barcelona (1844-1920)*, Barcelona, 1978.

7. J. Maluquer, «La banca», dins *Història de Catalunya*, Salvat, vol. V, 1979, pp. 80-84.

8. J. Nadal i C. Sudrià, *Història de la Caixa de Pensions*, Barcelona, 1981.

9. X. Tafunell, «La febre d'or de 1881: auge borsari i activitat econòmica», *L'Avenç*, núm. 85, 1985.

10. J. Fontana, *La vieja Bolsa de Barcelona, (1851-1914)*, Barcelona, 1961.

11. C. Sudrià, «El finançament del procés d'industrialització», dins *Catalunya i Espanya al segle XIX*, Barcelona, 1987; X. Tafunell, «L'economia catalana», *L'Avenç*, núm. 77, 1985, pp. 76-84; i A. Carreras i C. Sudrià, «Formació de capital i finançament industrial a Catalunya (s. XIX)», *Revista econòmica de Catalunya*, núm. 4, 1987, pp. 75-87.

12. Pablo Martín Aceña, «Desarrollo y modernización del sistema financiero, 1844-1935», dins N. Sánchez-Albornoz (ed.), *La modernización económica de España*, Madrid, 1985.

13. Tradicionalment s'ha despreciat el paper d'aquest grup; els mateixos F. Cabana i C. Sudrià consideraven que no tenien cap relleu econòmic. Les noves tesis de J. García López han servit per alterar radicalment aquesta antiga visió. («El sistema bancario español en el siglo XIX: ¿una estructura dual? Nuevos planteamientos y nuevas propuestas», *Revista de Historia Económica*, núm. 1, 1989).

14. La firma d'un document mercantil no constituïa una garantia de pagament perquè les reclamacions judicials en aquella època eren molt lentes i oferien poques garanties de recuperar tots els diners.

15. Aquesta evolució que hem descrit és la més comuna, però no l'única. La història de cadascun dels comerciants-banquers o casos de banca té les seves peculiaritats. Precisament, la meua tesi de llicenciatura tracta la constitució i l'evolució d'una casa de banca tradicional organitzada en la forma de

societat comanditària: *El sistema financiero de Barcelona durante la Restauración: «La Caja de Vilumara» (1862-1889)*, Universitat de Barcelona, 1990.

16. Per exemple, el Crédito Mutuo Fabril y Mercantil, per tots conegut com «Caixa Vilumara», fou, entre 1874 i 1900, una de les cinc entitats financeres més importants de Catalunya, ocupant el segon o tercer lloc després del Banco de Barcelona o de la sucursal del Banco de España. Aquesta societat no era una anònima, sinó que s'organitzava de manera comanditària com moltes altres del sector financer català. J.R. Rosés, *El sistema financiero de Barcelona...*

17. Una descripció acurada d'aquest fet i les seves conseqüències, la trobem a P. Martín Aceña, «Desarrollo y modernización...», p. 126.

18. Hi ha nombroses obres sobre el Banco de España; de totes, en destacaria tres: G. Anes, «El Banco de España, un Banco Nacional», dins *La Banca Española en la Restauración*, Madrid, 1974; R. Robledo, «¿Quiénes eran los accionistas del Banco de España?», *Revista de Historia Económica*, núm. 3, 1988, que s'interessa pel caràcter social i professional dels socis de l'entitat; i la de F. Cabana, *La banca a Catalunya*, Barcelona, 1965, que és l'única que tracta d'analitzar les repercussions del banc dins l'economia catalana del vuit-cents.

19. J. Nadal i C. Sudrià, *Història de la...*, 1982, p. 79.

20. Són importants les aportacions sobre aquest tema recollides per J. Nadal i C. Sudrià, *Història de la Caixa de Pensions*, Barcelona, 1981; i per J. López Yepes, *Historia de los Montes de Piedad en España. El Monte de Piedad de Madrid*, Madrid, 1971.

21. Sánchez-Albornoz, *La modernización...*, 1985, pp. 13-22.

22. P. Martín Aceña, *Modernización y desarrollo...*, 1985, pp. 127-139.

23. Pere Pascual, «Ferrocarils i industrialització a Catalunya», *Recerques*, núm. 19, 1985, pp. 70 i 72.

24. P. Tedde, «La Banca Privada durante la Restauración», dins G. Tortella (dir.), *La Banca...*, 1974, p. 272.

25. Per exemple, a A. Carreras i C. Sudrià, «Formació de capital...».

JOAN RAMON ROSÉS

Llicenciat en Història Contemporània per la UB.